CENTAR ZA SOCIJALNE INOVACIJE

INOVA SMART PREVENT

PRIRUČNIK ZA VRŠNJAČKU PODRŠKU I PREVENTIVNI RAD SA DJECOM I MLADIMA

Metodičke i praktične smjernice za edukatore i vršnjačke edukatore

Tuzla, 2026.

Priručnik je izrađen u okviru projekta „INOVA SMART PREVENT – Inovativni model prevencije i rane intervencije u oblasti ovisnosti kod djece i mladih“.
Projekt finansira Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke.

SADRŽAJ

UVOD 3
1. KONCEPTUALNI OKVIR PREVENTIVNOG DJELOVANJA 5
2. ULOGE I ODGOVORNOSTI STUDENATA U NEPOSREDNOM RADU SA DJECOM I MLADIMA 8
3. METODIČKI PRINCIPI RADA SA DJECOM I MLADIMA 11
4. KOMUNIKACIJA, FACILITACIJA I PARTICIPATIVNI RAD 16
5. PRIMJENA DIGITALNE I AI PODRŠKE U PREVENTIVNOM RADU 18
6. METODIČKI OKVIR PRVE NEPOSREDNE AKTIVNOSTI SA DJECOM I MLADIMA 20
7. VRŠNJAČKA PODRŠKA I STRUKTURIRANI VRŠNJAČKI SUSRET 23
8. METODIČKI OKVIR DRUGE NEPOSREDNE AKTIVNOSTI SA DJECOM I MLADIMA 25
9. GRANICE ULOGE VRŠNJAČKOG EDUKATORA I EDUKATORA 27
10. POSTUPANJE U OSJETLJIVIM I RIZIČNIM SITUACIJAMA 29
11. UPUĆIVANJE I POVEZIVANJE SA STRUČNOM PODRŠKOM 31
12. PROFESIONALNI, ETIČKI I SIGURNOSNI PRINCIPI RADA 33
13. PRIPREMA ZA NEPOSREDNI RAD I ORGANIZACIJA AKTIVNOSTI 35
14. REFLEKSIJA, SUPERVIZIJA I UNAPREĐENJE PRAKSE 37
15. BRZI OPERATIVNI PODSJETNIK 39
PRILOZI 40

UVOD

Savremeni pristupi prevenciji ovisnosti i rizičnih ponašanja djece i mladih sve se više udaljavaju od modela zasnovanih isključivo na informisanju o štetnim posljedicama pojedinih ponašanja. Preventivni rad podrazumijeva stvaranje uslova u kojima djeca i mladi razvijaju sposobnost prepoznavanja rizika, kritičkog promišljanja, procjene mogućih posljedica, donošenja odgovornih odluka i pravovremenog korištenja dostupnih izvora podrške. Posebno mjesto u takvom pristupu imaju participativne metode rada, vršnjačka podrška, razvoj životnih i socio-emocionalnih vještina te odgovorna primjena digitalnih tehnologija.

INOVA SMART PREVENT polazi od razumijevanja prevencije kao kontinuiranog i integrisanog procesa u kojem se neposredni rad sa djecom i mladima povezuje sa vršnjačkom, digitalnom i stručnom podrškom. U središtu modela nalazi se dijete odnosno mlada osoba kao aktivni učesnik preventivnog procesa, a ne kao pasivni primalac unaprijed definisanih poruka. Cilj preventivnog rada nije ponuditi gotove odgovore, nego razvijati kompetencije koje omogućavaju mladima da u različitim životnim situacijama prepoznaju rizik, zastanu i razmisle, sagledaju moguće opcije, donesu informisanu odluku te znaju kada i gdje mogu potražiti podršku.

Posebnu vrijednost ovog pristupa predstavlja povezivanje neposrednog edukativnog rada, vršnjačke podrške i digitalnog okruženja. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT u tom procesu nije zamišljena kao izdvojeni tehnološki alat, nego kao dodatni preventivni resurs koji omogućava pristup edukativnim sadržajima, refleksiji, AI podrški, samoprocjeni, preporukama i informacijama o dostupnim oblicima pomoći. Njena funkcija jeste da proširi prostor preventivnog djelovanja izvan neposrednog susreta, uz istovremeno očuvanje jasne granice između digitalne podrške i stručne procjene ili intervencije.

Važnu komponentu modela predstavlja aktivno uključivanje studenata socijalnog rada u neposredni rad sa djecom i mladima. Studenti se uključuju u ulozi edukatora i vršnjačkih edukatora/medijatora, pri čemu njihove uloge imaju različit nivo odgovornosti, ali zajednički cilj – stvaranje sigurnog, podsticajnog i participativnog prostora za učenje, razgovor, refleksiju i podršku. Edukatori imaju izraženiju odgovornost za vođenje strukturiranih aktivnosti i povezivanje preventivnih sadržaja sa cjelinom modela, dok vršnjački edukatori svojim uzrasnim i komunikacijskim potencijalom doprinose približavanju sadržaja mladima, podsticanju participacije i razvoju vršnjačke podrške.

Takav angažman zahtijeva jasno definisane metodičke, profesionalne i etičke okvire rada. Student nije stručnjak koji procjenjuje, dijagnosticira ili terapijski tretira dijete ili mladu osobu. Njegova je uloga da facilitira proces, postavlja pitanja, sluša, informiše, ohrabruje, pruža podršku u korištenju dostupnih resursa i prepoznaje trenutak kada je potrebno uključiti odgovarajuću stručnu osobu. Posebno je važno poštivanje privatnosti učenika, dobrovoljnosti učešća, prava da ne govori o ličnom iskustvu, kao i jasnih granica u korištenju AI alata i rezultata digitalne samoprocjene.

Ovaj priručnik izrađen je kao stručni i praktični okvir za pripremu i neposredni rad studenata sa djecom i mladima. Njegova svrha nije zamijeniti stručno obrazovanje, superviziju ili institucionalne protokole, nego studentima ponuditi jasne smjernice za primjenu preventivnog modela u školskom okruženju. Priručnik objedinjuje osnovne principe facilitacije i participativnog rada, uloge i odgovornosti studenata, primjenu digitalne platforme, organizaciju neposrednih aktivnosti, vršnjačku podršku, postupanje u osjetljivim situacijama te povezivanje sa stručnim sistemom podrške.

Poseban naglasak stavljen je na praktičnu primjenjivost. Student treba moći koristiti priručnik kao pripremu prije aktivnosti, kao orijentir tokom realizacije i kao osnovu za refleksiju nakon završenog rada. Zbog toga se stručni principi povezuju sa konkretnim metodama facilitacije, problemskim situacijama, modelima komunikacije, primjerima postupanja i operativnim smjernicama za rad.

Cjelokupni pristup može se sažeti kroz preventivni slijed:

prepoznaj → zastani → razmisli → odluči → informiši se → podrži / potraži podršku

Ovaj slijed istovremeno predstavlja osnovnu logiku rada sa djecom i mladima i orijentir studentu u vlastitom djelovanju. Kvalitet preventivnog rada ne ogleda se samo u prenesenom sadržaju, nego prije svega u tome da dijete ili mlada osoba nakon aktivnosti ima više kapaciteta da razumije situaciju u kojoj se nalazi, donese odgovorniju odluku, koristi dostupne resurse i prepozna kada je potrebno potražiti dodatnu ili stručnu podršku.

1. KONCEPTUALNI OKVIR PREVENTIVNOG DJELOVANJA

Prevencija ovisnosti i rizičnih ponašanja djece i mladih zahtijeva pristup koji nadilazi jednostavno prenošenje informacija o štetnim posljedicama alkohola, psihoaktivnih supstanci, igara na sreću i drugih oblika rizičnog ponašanja. Informisanost jeste važna pretpostavka prevencije, ali sama po sebi nije dovoljna da bi mlada osoba u konkretnoj životnoj situaciji mogla prepoznati rizik, oduprijeti se pritisku okruženja, razmotriti moguće posljedice i donijeti odgovornu odluku. Zbog toga se preventivno djelovanje usmjerava prema razvoju kompetencija, jačanju zaštitnih faktora i stvaranju dostupnog sistema podrške koji dijete ili mladu osobu prati od informisanja i refleksije do traženja pomoći kada je ona potrebna.

INOVA SMART PREVENT zasniva se na integrisanom modelu preventivnog djelovanja u kojem se neposredni edukativni rad, razvoj životnih i socio-emocionalnih vještina, vršnjačka podrška, digitalni i AI alati, samoprocjena, preporuke i stručna podrška posmatraju kao međusobno povezani elementi jednog procesa. Takav pristup omogućava da prevencija ne bude ograničena na pojedinačnu radionicu ili jednokratnu preventivnu poruku, nego da se razvija kao kontinuiran proces učenja, refleksije, podrške i pravovremenog reagovanja.

1.1. Dijete i mlada osoba kao aktivni učesnik prevencije

Polazište modela jeste aktivna pozicija djeteta i mlade osobe. Preventivni rad ne zasniva se na tome da edukator određuje šta učenik treba misliti ili kako se mora ponašati, nego na stvaranju uslova u kojima učenik može razumjeti situaciju, postavljati pitanja, razmatrati alternative i donositi informisanije odluke.

Takvo razumijevanje podrazumijeva prelazak sa dominantno poučavajućeg na participativni i facilitatorski pristup. Umjesto gotovih zaključaka, koriste se problemske situacije, otvorena pitanja, vršnjačka perspektiva, refleksija i praktične aktivnosti. Učenik na taj način nije objekt preventivne intervencije, nego njen aktivni učesnik.

U središtu preventivnog procesa nalaze se sposobnosti mlade osobe da:

- prepozna potencijalno rizičnu situaciju;
- razumije uticaj vršnjaka, emocija i socijalnog okruženja;
- zastane prije impulsivne reakcije;
- razmotri moguće posljedice različitih odluka;
- procijeni raspoložive mogućnosti;
- pristupi provjerenim informacijama;
- koristi dostupnu vršnjačku, digitalnu i stručnu podršku.

Osnovna metodološka logika modela zato se može predstaviti slijedom:

prepoznaj → zastani → razmisli → odluči → informiši se → podrži / potraži podršku

Ovaj slijed ne predstavlja strogo linearan postupak, nego praktični okvir kojim se kod djece i mladih razvijaju sposobnosti odgovornog odlučivanja i korištenja raspoloživih resursa podrške.

1.2. Razvoj životnih i socio-emocionalnih kompetencija

Preventivno djelovanje posebno je usmjereno na razvoj kompetencija koje omogućavaju mladima da se uspješnije nose sa situacijama pritiska, nesigurnosti i rizika. U tom smislu prevencija nije

usmjerena samo na određeno ponašanje, nego na sposobnosti koje se mogu primjenjivati u različitim životnim okolnostima.

Poseban značaj imaju:

- **kritičko promišljanje** – sposobnost procjene informacija, društvenih poruka i potencijalnih posljedica;
- **donošenje odluka** – sposobnost razmatranja različitih mogućnosti prije djelovanja;
- **samoregulacija** – sposobnost zastajanja i promišljanja prije impulsivne reakcije;
- **otpornost na vršnjački pritisak** – sposobnost zadržavanja vlastite odluke i kada je ona različita od očekivanja grupe;
- **komunikacijske vještine** – sposobnost izražavanja stava, postavljanja granica i traženja podrške;
- **spremnost za traženje pomoći** – prepoznavanje situacija u kojima vlastiti kapaciteti ili vršnjačka podrška nisu dovoljni.

Razvoj ovih kompetencija omogućava da se preventivni sadržaji prenesu izvan konkretne teme ovisnosti i postanu dio šire sposobnosti mladih za sigurnije i odgovornije funkcionisanje.

1.3. Vršnjačka podrška kao komponenta preventivnog modela

Vršnjačko okruženje može predstavljati i faktor rizika i važan zaštitni resurs. Upravo zbog toga vršnjačka komponenta ima posebno mjesto u preventivnom djelovanju. Mladi se često suočavaju sa dilemama i pritiscima upravo u odnosima sa vršnjacima, ali istovremeno vršnjaci mogu biti prve osobe kojima će se obratiti kada im je potrebna informacija, razumijevanje ili podrška.

Vršnjačka podrška u ovom modelu ne podrazumijeva preuzimanje stručne uloge. Njena funkcija je da olakša komunikaciju, podstakne razmišljanje, smanji socijalnu distancu, ohrabri traženje pomoći i poveže mladu osobu sa dodatnim resursima kada su potrebni.

Zbog toga se uloga vršnjačkog edukatora zasniva na principima:

slušaj → pitaj → podstakni → poveži → usmjeri

Vršnjački edukator ne dijagnosticira, ne tumači individualne rezultate samoprocjene kao stručnu procjenu i ne pruža terapijsko ili profesionalno savjetovanje. Njegova uloga je facilitatorska i podržavajuća, uz jasno prepoznavanje granice nakon koje je potrebno uključiti edukatora ili odgovarajuću stručnu osobu.

1.4. Digitalna i AI podrška u preventivnom djelovanju

Digitalno okruženje predstavlja značajan dio svakodnevnog života djece i mladih, zbog čega preventivni rad treba obuhvatiti i sigurno, odgovorno i svrhovito korištenje digitalnih resursa. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT u tom smislu predstavlja produžetak neposrednog preventivnog rada i omogućava da podrška bude dostupna i izvan vremena provedenog na radionicama.

Digitalna komponenta povezuje više funkcija: pristup edukativnim sadržajima, korištenje AI mentora, samoprocjenu, dobijanje preporuka i pristup informacijama o dostupnoj podršci. Njena svrha nije zamijeniti ljudski odnos niti stručnu procjenu, nego omogućiti dodatni prostor za informisanje, refleksiju i usmjeravanje.

Student koji radi sa djecom i mladima zato platformu treba posmatrati kao preventivni alat, a ne kao instrument kontrole. Njegova uloga je da učeniku pokaže kako je može koristiti, objasni svrhu pojedinih funkcionalnosti i pomogne mu da pronađe odgovarajući sadržaj, uz poštivanje privatnosti

i samostalnosti korisnika. Student nema potrebu za uvidom u privatne razgovore učenika sa AI mentorom niti za pristup individualnim rezultatima samoprocjene.

Temeljni princip digitalne komponente može se izraziti kao "**podrška bez nadzora"**

Digitalni alat treba povećavati dostupnost podrške i kapacitet mlade osobe da samostalno koristi provjerene resurse, a ne stvarati osjećaj praćenja ili kontrole.

1.5. Kontinuum podrške

Integrisani preventivni pristup polazi od toga da različite potrebe zahtijevaju različite nivoe podrške. Nije svaka dilema pokazatelj problema niti svaka rizična situacija zahtijeva stručnu intervenciju. Istovremeno, vršnjačka ili digitalna podrška ne smiju postati zamjena za stručnu pomoć kada ona postane potrebna.

Zbog toga se preventivni sistem može razumjeti kao kontinuum podrške:

informacija i edukacija → lična refleksija i donošenje odluka → vršnjačka podrška → digitalna podrška i samoprocjena → osoba od povjerenja → stručna podrška

Ključno je da prijelaz između ovih nivoa bude moguć i razumljiv mladoj osobi. Dobar preventivni sistem ne završava time što je učeniku pružena informacija, nego mu omogućava da zna šta može učiniti dalje i kome se može obratiti.

U tom smislu student predstavlja važnu poveznicu između neposrednog rada, vršnjačke i digitalne podrške i sistema stručne pomoći. Njegova funkcija nije da zamijeni stručnjaka, nego da facilitira proces, pruži osnovnu podršku i prepozna trenutak kada je potrebno uključiti dodatne resurse.

1.6. Integrisana logika preventivnog djelovanja

Konceptualni okvir INOVA SMART PREVENT modela počiva na povezivanju kompetencija pojedinca i resursa njegovog okruženja. Mlada osoba istovremeno razvija sposobnost samostalnog promišljanja i uči da odgovorno koristi podršku drugih.

Zato se prevencija ne svodi na poruku „izbjegavaj rizik", nego na razvoj sposobnosti:

da prepoznam → da razumijem → da procijenim → da odlučim → da se informišem → da razgovaram → da potražim podršku.

Takav pristup stvara osnovu za preventivni rad koji je participativan, kontinuiran i usmjeren na osnaživanje djece i mladih, uz istovremeno jasno razgraničenje vršnjačke, digitalne i stručne podrške.

2. ULOGE I ODGOVORNOSTI STUDENATA U NEPOSREDNOM RADU SA DJECOM I MLADIMA

Uključivanje studenata socijalnog rada u preventivni rad sa djecom i mladima zasniva se na jasno definisanim ulogama, odgovornostima i granicama profesionalnog djelovanja. Njihov angažman nije zamjena za rad stručnih osoba, nego strukturirana podrška preventivnom procesu kroz facilitaciju, vršnjačku komunikaciju, primjenu edukativnih metoda, korištenje digitalnih resursa i pravovremeno usmjeravanje prema odgovarajućim oblicima pomoći.

U središtu rada nalazi se dijete odnosno mlada osoba kao aktivni učesnik. Student ne preuzima odgovornost za odluke učenika niti nastupa iz pozicije autoriteta koji daje gotova rješenja. Njegova je uloga da stvori siguran i podsticajan prostor u kojem učenik može razmišljati, postavljati pitanja, sagledavati različite mogućnosti, razvijati vlastite kapacitete za donošenje odluka i koristiti raspoložive izvore podrške.

U neposrednom radu razlikuju se dvije međusobno povezane studentske uloge: edukator i vršnjački edukator/medijator.

2.1. Student u ulozi edukatora

Uloga edukatora prvenstveno je usmjerena na vođenje strukturiranog preventivnog procesa. Edukator organizuje tok aktivnosti, predstavlja zadatke, pokreće diskusiju i povezuje pojedine sadržaje u smislenu cjelinu.

Njegove osnovne odgovornosti obuhvataju:

- pripremu i vođenje aktivnosti u skladu sa definisanim ciljevima;
- jasno predstavljanje zadataka i pravila rada;
- korištenje problemskih situacija i scenarija;
- postavljanje otvorenih pitanja koja podstiču razmišljanje;
- uključivanje učenika u diskusiju bez prisiljavanja na lično izlaganje;
- povezivanje tema rizika, vršnjačkog uticaja, donošenja odluka i podrške;
- predstavljanje i praktično povezivanje digitalnih funkcionalnosti sa sadržajem rada;
- praćenje dinamike grupe i održavanje sigurnog i uvažavajućeg okruženja;
- saradnju sa vršnjačkim edukatorom i stručnim saradnikom škole;
- prepoznavanje situacija koje prevazilaze njegovu ulogu i zahtijevaju uključivanje stručne osobe.

Edukator vodi proces, ali ne treba dominirati razgovorom. Njegova stručnost ogleda se manje u količini informacija koje će prenijeti, a više u sposobnosti da postavi dobro pitanje, sasluša odgovor, poveže različita mišljenja i usmjeri grupu prema zaključku.

Osnovna logika njegovog rada može se sažeti kao:

pokreni → pitaj → saslušaj → poveži → usmjeri

2.2. Student u ulozi vršnjačkog edukatora/medijatora

Vršnjački edukator ima prvenstveno **podržavajuću i facilitatorsku ulogu**. Njegova posebna vrijednost proizlazi iz manje socijalne distance u odnosu na učenike i mogućnosti da komunikaciju, teme i aktivnosti približi perspektivi mladih.

Njegove osnovne odgovornosti su:

- podsticanje učenika na aktivno učešće;

- pružanje podrške tokom rada u manjim grupama;
- postavljanje dodatnih pitanja koja podstiču refleksiju;
- pomoć pri korištenju digitalne platforme;
- ohrabrivanje učenika da samostalno istražuju edukativne sadržaje;
- modeliranje podržavajuće i nenametljive vršnjačke komunikacije;
- facilitiranje razgovora o dilemama, pritiscima i mogućnostima reagovanja;
- podsticanje učenika da koriste dostupne izvore podrške;
- prepoznavanje granica vlastite uloge;
- usmjeravanje učenika prema edukatoru ili stručnoj osobi kada je potrebna dodatna pomoć.

Vršnjački edukator nije „mlađi stručnjak" niti savjetnik. Njegova funkcija jeste da bude dostupna i podržavajuća karika između učenika, preventivnog sadržaja, digitalnih resursa i sistema podrške.

Osnovna logika njegove uloge može se prikazati kao:

slušaj → pitaj → podstakni → poveži → usmjeri

2.3. Zajednička odgovornost studenata

Bez obzira na različit nivo odgovornosti, edukatori i vršnjački edukatori dijele zajedničke principe rada. Od oba se očekuje da:

- poštuju dostojanstvo, privatnost i individualne razlike učenika;
- komuniciraju jasno, primjereno uzrastu i bez moraliziranja;
- ne stigmatiziraju učenika zbog njegovih stavova, ponašanja ili iskustava;
- ne zahtijevaju otkrivanje privatnih iskustava pred grupom;
- poštuju pravo učenika da ne odgovori na određeno pitanje;
- podstiču aktivno učešće i samostalno razmišljanje;
- koriste provjerene informacije;
- jasno razlikuju edukaciju i vršnjačku podršku od stručnog savjetovanja;
- postupaju u skladu sa dogovorenim procedurama kada se pojavi osjetljiva ili rizična situacija.

Student treba biti svjestan da način komunikacije predstavlja jednako važan dio preventivnog rada kao i sam sadržaj. Omalovažavanje, zastrašivanje, osuđivanje ili insistiranje na „ispravnom" odgovoru mogu umanjiti spremnost učenika da učestvuje i potraži pomoć.

2.4. Granice odgovornosti

Jasno prepoznavanje granica vlastite uloge predstavlja jednu od osnovnih kompetencija studenta u neposrednom radu sa djecom i mladima.

Student može: *informisati, postavljati pitanja, saslušati, facilitirati, ohrabriti, pokazati način korištenja dostupnih resursa i usmjeriti učenika prema podršci.*

Student ne treba: *dijagnosticirati, provoditi stručnu procjenu, pružati terapijsko savjetovanje, tumačiti rezultate samoprocjene kao dijagnozu, istraživati privatne sadržaje učenika, obećavati apsolutnu povjerljivost ili preuzimati odgovornost za rješavanje problema učenika.*

Posebno je važno da student ne traži uvid u privatne razgovore učenika sa digitalnim ili AI alatima niti u individualne rezultate samoprocjene. Digitalna podrška treba biti korištena kao resurs učenika, a ne kao sredstvo njegovog nadzora.

Ključno pravilo glasi "**Podrži – ali ne preuzimaj".**

2.5. Odnos prema osjetljivim informacijama

Tokom preventivnog rada moguće je da učenik spontano iznese informaciju o vlastitom rizičnom ponašanju, iskustvu prijatelja, porodičnom problemu ili drugoj situaciji koja zahtijeva dodatnu pažnju. Student tada treba ostati smiren, saslušati učenika bez osuđivanja i jasno se zadržati unutar granica svoje uloge.

Ne treba detaljno ispitivati učenika pred grupom niti pokušavati samostalno procijeniti ozbiljnost situacije. Kada postoji potreba za dodatnom pomoći, učenika treba povezati sa unaprijed određenom stručnom osobom.

Postupanje se može sažeti kroz sljedeći slijed:

saslušaj → ne osuđuj → ne dijagnosticiraj → objasni svoju ulogu → usmjeri prema podršci

2.6. Timski rad i stručna podrška studentima

Preventivni rad sa djecom i mladima ne treba biti individualna odgovornost studenta. Edukator i vršnjački edukator djeluju kao tim, uz jasno definisanu saradnju sa školskim stručnim saradnikom i osobama zaduženim za stručnu podršku i superviziju.

Prije neposredne aktivnosti potrebno je usaglasiti:

- podjelu uloga unutar studentskog tima;
- tok aktivnosti;
- ko vodi pojedine segmente;
- način reagovanja u nepredviđenim situacijama;
- osobu kojoj se studenti obraćaju za stručnu konsultaciju;
- postupak u slučaju pojave informacije koja zahtijeva dodatnu intervenciju.

Nakon realizacije poželjno je provesti kratku timsku refleksiju o tome šta je dobro funkcionisalo, gdje su se pojavile poteškoće i postoji li potreba za stručnom konsultacijom ili dodatnom pripremom.

2.7. Osnovni profesionalni stav studenta

Od studenta se očekuje odnos koji istovremeno karakterišu bliskost i profesionalna granica. Potrebno je biti pristupačan, otvoren i podržavajući, ali bez stvaranja odnosa u kojem student postaje privatni savjetnik ili osoba od koje učenik zavisi.

Student treba djelovati prema jednostavnom principu: *facilitiraj – podrži – poveži – usmjeri*

Kvalitet njegove uloge ne mjeri se time koliko je problema sam riješio, nego koliko je uspješno omogućio učeniku da aktivno učestvuje, razmišlja, koristi dostupne resurse i, kada je potrebno, pravovremeno dođe do odgovarajuće stručne podrške.

3. METODIČKI PRINCIPI RADA SA DJECOM I MLADIMA

Neposredni preventivni rad sa djecom i mladima zahtijeva metodički pristup koji podstiče aktivno učešće, razmišljanje, razmjenu mišljenja i razvoj sposobnosti donošenja odluka. U takvom radu nije dovoljno prenijeti informacije o rizicima i mogućim posljedicama pojedinih ponašanja. Potrebno je stvoriti uslove u kojima učenici mogu analizirati situacije, sagledavati različite perspektive, prepoznavati vlastite i socijalne uticaje te razvijati načine reagovanja koji doprinose odgovornijem ponašanju.

Osnovno metodičko polazište jeste da dijete ili mlada osoba nije pasivni primalac preventivne poruke, nego aktivan učesnik procesa učenja i refleksije. Uloga studenta-edukatora ili vršnjačkog edukatora zato nije da ponudi gotov odgovor, nego da strukturira proces u kojem učenik sam dolazi do razumijevanja problema, mogućih posljedica i raspoloživih oblika podrške.

3.1. Facilitatorski pristup radu

Preventivni rad treba biti zasnovan prvenstveno na facilitaciji, a ne na klasičnom predavačkom pristupu. Facilitacija podrazumijeva vođenje procesa kroz problemske situacije, pitanja, diskusiju, razmjenu iskustava na općem nivou i zajedničko izvođenje zaključaka.

Umjesto obrasca:

edukator govori → učenik sluša → edukator daje zaključak

prednost se daje obrascu:

situacija → pitanje → razmišljanje → razmjena → zaključak

Ovakav pristup omogućava učeniku da razvija vlastite sposobnosti procjene i donošenja odluka, a ne samo da reprodukuje poruke koje je čuo tokom aktivnosti.

Student treba nastojati da govori dovoljno da usmjeri proces, ali ne toliko da preuzme diskusiju. Kvalitet facilitacije ne određuje količina prenesenih informacija, nego sposobnost da se učenici uključe, da argumentuju svoje stavove i da povežu preventivne sadržaje sa realnim životnim situacijama.

3.2. Postavljanje otvorenih pitanja

Otvorena pitanja predstavljaju jedan od osnovnih alata preventivnog rada. Njihova svrha je da podstaknu učenika na razmišljanje, a ne da ga dovedu do unaprijed određenog „tačnog“ odgovora.

Manje su korisna pitanja poput: „Znate li da je online klađenje rizično?“ ili „Slažete li se da treba reći ne?“

Takva pitanja već sugerišu očekivani odgovor i ograničavaju diskusiju.

Prednost treba dati pitanjima kao što su:

„Šta u ovoj situaciji može predstavljati rizik?“

„Šta sve može uticati na odluku ove osobe?“

„Koje mogućnosti osoba ima?“

„Kakve posljedice mogu imati različite odluke?“

„Šta biste savjetovali vršnjaku u sličnoj situaciji?“

U razgovoru je korisno primjenjivati jednostavan slijed:

pitaj → sačekaj → saslušaj → produbi

Student ne treba popunjavati svaku tišinu vlastitim odgovorom. Vrijeme za razmišljanje važan je dio procesa. Kada učenik odgovori kratko, razgovor se može produbiti pitanjima:

„Možeš li to malo objasniti?“

„Zašto tako misliš?“

„Šta bi se još moglo dogoditi?“

„Da li neko vidi situaciju drugačije?“

3.3. Primjena problemskih situacija i scenarija

Problemske situacije omogućavaju da se o osjetljivim temama razgovara bez zahtjeva da učenici otkrivaju vlastita iskustva. Zbog toga predstavljaju posebno pogodan metod u radu na temama alkohola, psihoaktivnih supstanci, igara na sreću, vršnjačkog pritiska i drugih rizičnih ponašanja.

Umjesto pitanja:

„Ko je od vas nekada pio alkohol?“

„Da li se neko od vas kladio?“

„Poznajete li nekoga ko koristi drogu?“

korisnije je ponuditi neutralnu situaciju:

„Zamislite da je mlada osoba na druženju i prijatelji je nagovaraju da uradi nešto što ne želi.“

ili:

„Prijatelj sve češće ulaže novac u online klađenje i pokušava vratiti izgubljeni novac.“

Nakon toga se razgovor može voditi kroz pitanja:

- Šta se u ovoj situaciji događa?
- Šta predstavlja rizik?
- Koji faktori mogu uticati na odluku?
- Koje mogućnosti osoba ima?
- Kako vršnjak može pomoći?
- Kada je potrebna dodatna ili stručna podrška?

Rad sa scenarijima omogućava učeniku da slobodnije izražava mišljenje jer ne mora govoriti o sebi.

3.4. Izbjegavanje moraliziranja i osuđivanja

Preventivni rad ne treba biti zasnovan na zastrašivanju, osuđivanju ili porukama koje učenika stavljaju u podređenu poziciju. Moraliziranje najčešće smanjuje otvorenost grupe i podstiče učenike da daju socijalno poželjne odgovore umjesto vlastitih stavova.

Ako učenik kaže:

„Mnogi mladi piju i ništa im se ne dogodi“,

neprimjeren odgovor bio bi:

„To nije tačno i vi jednostavno ne treba da pijete.“

Kvalitetniji facilitatorski odgovor je:

„Šta misliš, znači li to da rizik ne postoji? Od čega bi mogao zavisiti?“

Student na taj način ne potvrđuje netačnu tvrdnju, ali je koristi kao polazište za dodatno razmišljanje.

Osnovni princip je:

Ne ulaziti u sukob sa učenikom – koristiti njegov odgovor za produbljivanje razgovora.

3.5. Aktivno učešće bez prisiljavanja

Participacija predstavlja važan princip preventivnog rada, ali ona ne znači da svaki učenik mora govoriti ili iznositi vlastita iskustva. Student treba stvarati mogućnosti za uključivanje, ali istovremeno poštovati pravo učenika da određeno pitanje ne komentariše.

U praksi to znači da:

- učenik ima pravo da ne odgovori;
- učenika ne treba prozivati zbog neaktivnosti;
- ne traže se privatna iskustva;
- različita mišljenja se uvažavaju;
- ismijavanje ili omalovažavanje odgovora drugih učenika nije prihvatljivo;
- netačne informacije se koriguju bez ponižavanja učenika.

Sigurno učešće podrazumijeva okruženje u kojem učenik zna da može izraziti mišljenje bez straha od ismijavanja ili osuđivanja.

3.6. Razvojno primjerena komunikacija

Komunikacija treba biti prilagođena uzrastu, iskustvu i nivou razumijevanja učenika. Potrebno je koristiti jasan i neposredan jezik, izbjegavati nepotrebnu stručnu terminologiju i složena objašnjenja te preventivne sadržaje povezivati sa situacijama koje su učenicima razumljive.

Razvojno primjerena komunikacija podrazumijeva:

- kratke i jasne instrukcije;
- konkretne primjere;
- jednu temu ili pitanje u jednom trenutku;
- dovoljno vremena za odgovor;
- provjeru da li su učenici razumjeli zadatak;
- mogućnost da se pitanje preformuliše kada nije jasno;
- uvažavanje različitih nivoa iskustva i zrelosti.

Student treba govoriti **sa učenicima**, a ne „učenicima odozgo“.

3.7. Upravljanje grupnom dinamikom

Student koji vodi aktivnost odgovoran je i za osnovnu strukturu grupnog procesa. To uključuje održavanje fokusa, ravnomjernije uključivanje učenika, sprečavanje dominacije pojedinaca i zaštitu sigurnog komunikacijskog prostora.

Ako nekoliko učenika dominira diskusijom, mogu se uključiti i drugi:

„Da li neko ko još nije govorio vidi situaciju drugačije?“

Ako grupa šuti, pitanje se može pojednostaviti ili ponuditi konkretnija situacija.

Ako diskusija ode izvan teme, student može sažeti prethodno rečeno i vratiti fokus:

„Čuli smo nekoliko zanimljivih mišljenja. Vratimo se sada na pitanje šta osoba u ovoj situaciji može konkretno uraditi."

Kod neprikladnog komentara ili ismijavanja potrebno je reagovati mirno, ali jasno, podsjećajući grupu na pravilo međusobnog poštovanja.

3.8. Povezivanje refleksije sa praktičnom odlukom

Preventivna diskusija treba imati jasan završetak. Cilj nije samo razgovarati o problemu, nego pomoći učeniku da prepozna **mogući način reagovanja**.

U praktičnom radu koristan je jednostavan model:

zastani → razmisli → procjeni → odluči

Zastani – ne reaguj automatski ili pod pritiskom.

Razmisli – šta utiče na moju odluku?

Procijeni – kakve posljedice različite opcije mogu imati?

Odluči – izaberi odgovor koji smatraš sigurnijim i odgovornijim.

Ovaj model može se koristiti u različitim situacijama i predstavlja praktičan način povezivanja životnih vještina sa prevencijom rizičnih ponašanja.

3.9. Povezivanje neposrednog i digitalnog rada

Digitalni alati ne trebaju biti predstavljeni kao izdvojen sadržaj, nego kao nastavak procesa započetog u neposrednoj aktivnosti.

Umjesto naglog prelaska: „Sada ćemo koristiti aplikaciju",

primjerenije je postaviti pitanje: „Gdje možemo pronaći dodatne informacije ili podršku kada nismo sigurni šta uraditi?"

Na taj način učenik digitalnu platformu razumije kao jedan od raspoloživih resursa za informisanje, refleksiju i traženje podrške, a ne kao tehnološki dodatak radionici.

3.10. Pet osnovnih pravila rada

Metodički principi neposrednog rada sa djecom i mladima mogu se operacionalizirati kroz pet osnovnih pravila koja studentima služe kao praktičan orijentir tokom facilitacije. Njihova svrha je da komunikacija ostane participativna, razvojno primjerena, nenametljiva i usmjerena na osnaživanje učenika, uz jasno očuvanje granica uloge edukatora i vršnjačkog edukatora.

1. PITAJ – NE PREDAVAJ

Preventivni rad treba započinjati pitanjem, situacijom ili dilemom koja učenika podstiče na razmišljanje. Umjesto dugog objašnjavanja i davanja gotovih zaključaka, edukator postavlja otvorena pitanja koja omogućavaju učeniku da sam prepozna rizik, sagleda moguće posljedice i razmotri različite načine reagovanja.

Informacija se uvodi onda kada je potrebna za pojašnjenje ili dopunu razgovora, a ne kao dominantan oblik rada. Na taj način učenik ostaje aktivan učesnik procesa, a ne samo primalac preventivne poruke.

2. KORISTI SITUACIJE – NE ISPITUJ PRIVATNA ISKUSTVA

O osjetljivim temama najprimjerenije je razgovarati kroz hipotetičke situacije, scenarije i primjere iz svakodnevnog života mladih. Takav pristup omogućava učenicima da slobodno iznose stavove i razmišljaju o mogućim rješenjima bez potrebe da otkrivaju vlastita iskustva ili iskustva osoba koje poznaju.

Edukator ne treba postavljati pitanja kojima učenika direktno izlaže pred grupom, poput pitanja o vlastitom korištenju alkohola, droga, klađenju ili drugim osjetljivim ponašanjima. Ako učenik sam odluči podijeliti lično iskustvo, ono se prihvata bez osuđivanja i bez dodatnog ispitivanja pred grupom.

3. SLUŠAJ – NE MORALIZIRAJ

Aktivno slušanje podrazumijeva pokušaj razumijevanja onoga što učenik govori prije nego što se njegov odgovor komentariše ili koriguje. Čak i kada učenik izrazi stav sa kojim se edukator ne slaže, cilj nije odmah dokazati da učenik nije u pravu, nego njegov odgovor iskoristiti kao polazište za dalju refleksiju.

Moraliziranje, zastrašivanje i osuđivanje mogu zatvoriti komunikaciju i podstaći davanje socijalno poželjnih odgovora. Mnogo je korisnije postaviti dodatno pitanje koje učeniku omogućava da preispita vlastiti stav i sagleda situaciju iz druge perspektive.

4. UKLJUČI – NE PRISILJAVAJ

Aktivno učešće učenika važan je dio preventivnog rada, ali participacija mora ostati dobrovoljna. Edukator treba stvarati različite mogućnosti za uključivanje – kroz razgovor, rad u paru ili grupi, kratke zadatke i problemske situacije – ali ne smije učenika prisiljavati da govori, iznosi stav ili dijeli lično iskustvo.

Posebno je važno poštovati učenike koji su tiši, nesigurniji ili im je potrebno više vremena za uključivanje. Sigurno grupno okruženje nastaje onda kada učenik zna da može učestvovati, ali i da ima pravo da određeno pitanje ne komentariše.

5. FACILITIRAJ – NE PREUZIMAJ

Uloga edukatora i vršnjačkog edukatora jeste da učeniku pomognu da razumije situaciju, sagleda mogućnosti, koristi dostupne resurse i prepozna kada je potrebna dodatna podrška. Njihov zadatak nije da donose odluke umjesto učenika niti da preuzimaju odgovornost za rješavanje njegovog problema.

Facilitacija podrazumijeva da student usmjerava proces, postavlja pitanja, povezuje informacije, ohrabruje i, prema potrebi, upućuje učenika prema odgovarajućoj osobi ili obliku stručne podrške. Posebno je važno zadržati granicu između vršnjačke podrške i stručnog savjetovanja.

Završni podsjetnik

Pet pravila mogu se sažeti u jednostavan obrazac za neposredni rad:

PITAJ → KORISTI SITUACIJU → SLUŠAJ → UKLJUČI → FACILITIRAJ

Njihovom dosljednom primjenom stvara se prostor u kojem učenik može slobodno razmišljati, učestvovati, donositi odluke i koristiti podršku, uz istovremeno očuvanje profesionalnih i etičkih granica rada.

Ovi principi predstavljaju osnovu sigurnog, participativnog i razvojno primjerenog rada sa djecom i mladima te okvir unutar kojeg se realizuju sve neposredne preventivne aktivnosti.

4. KOMUNIKACIJA, FACILITACIJA I PARTICIPATIVNI RAD

Kvalitet neposrednog preventivnog rada u velikoj mjeri zavisi od načina na koji se uspostavlja odnos sa djecom i mladima. Sadržaj može biti stručno utemeljen i dobro pripremljen, ali bez jasne, uvažavajuće i participativne komunikacije teško može ostvariti puni preventivni učinak. Komunikacija zato nije samo sredstvo prenošenja poruke, nego sastavni dio intervencije: način na koji student sluša, postavlja pitanja, reaguje na neslaganje i uključuje tiše članove grupe oblikuje sigurnost i spremnost učenika da učestvuju.

Facilitatorski pristup podrazumijeva da student usmjerava proces bez dominiranja njime. On čuva strukturu, vrijeme i cilj aktivnosti, ali učenicima ostavlja dovoljno prostora da oblikuju odgovore, propituju stavove i povezuju sadržaj sa vlastitim razumijevanjem svakodnevnih situacija. Participativni rad posebno je važan u temama ovisnosti i rizičnih ponašanja, jer se održive preventivne kompetencije ne razvijaju samo slušanjem informacija, nego vježbanjem procjene, komunikacije i donošenja odluka.

4.1. Uspostavljanje sigurnog komunikacijskog prostora

Na početku svake aktivnosti potrebno je uspostaviti jednostavna pravila koja učenicima daju osjećaj predvidivosti i poštovanja. Pravila ne trebaju biti brojna; važno je da budu razumljiva i dosljedno primjenjivana. Student ih može predstaviti kao zajednički dogovor o načinu razgovora, a ne kao disciplinarnu listu zabrana.

- govorimo jedan po jedan i slušamo bez prekidanja;
- različita mišljenja su dopuštena, ali ismijavanje i omalovažavanje nisu;
- niko nije obavezan govoriti o ličnom iskustvu;
- učenik može odbiti odgovor na pitanje koje mu je neugodno;
- osjetljive informacije ne razmatraju se pred cijelom grupom.

Siguran prostor ne znači da se svaka tvrdnja mora prihvatiti kao tačna. Netačne ili rizične informacije potrebno je korigovati, ali bez etiketiranja učenika. Korekcija je najdjelotvornija kada se usmjeri na sadržaj tvrdnje, a ne na osobu koja ju je izgovorila.

4.2. Aktivno slušanje

Aktivno slušanje pokazuje učeniku da je njegov odgovor uočen i da ima mjesto u razgovoru. Ono uključuje pažnju, kratko potvrđivanje da je poruka primljena, parafraziranje i provjeru razumijevanja. Cilj nije automatski se složiti sa učenikom, nego tačno razumjeti šta pokušava reći.

- **Parafraziranje -** „Ako sam te dobro razumio/la, kažeš da je teško odbiti kada cijela grupa nešto očekuje?“
- **Pojašnjenje -** „Šta podrazumijevaš kada kažeš da to nije veliki rizik?“
- **Produbljivanje -** „Šta bi se moglo dogoditi ako osoba odluči drugačije od grupe?“
- **Sažimanje -** „Čuli smo da na odluku mogu uticati želja za pripadanjem, radoznalost i strah od odbacivanja.“

Student treba izbjegavati automatsko popunjavanje tišine. Nekoliko sekundi čekanja nakon pitanja često omogućava kvalitetniji odgovor i uključivanje učenika koji ne reagiraju prvi.

4.3. Facilitatorske tehnike

U preventivnom radu korisne su jednostavne tehnike koje održavaju fokus i raspoređuju učešće u grupi. Njihov izbor treba prilagoditi veličini grupe, vremenu i uzrastu učenika.

- **Otvoreno pitanje -** pokreće više mogućih odgovora i različite perspektive.
- **Kružno uključivanje -** više učenika dobija priliku da kratko odgovori, uz pravo da preskoči.
- **Rad u paru -** učenici prvo razmijene ideju sa jednom osobom, a zatim se zaključci prenose grupi.
- **Mala grupa -** koristi se za analizu scenarija kada je potrebno više aktivnog učešća.
- **Sažimanje i povezivanje -** edukator povezuje različite odgovore sa ciljem aktivnosti.
- **Preusmjeravanje -** pitanje se vraća grupi umjesto da student odmah ponudi rješenje.

4.4. Podsticanje participacije

Participacija ne znači da svi učenici moraju govoriti podjednako niti da moraju dijeliti lične informacije. Cilj je ponuditi različite načine uključivanja: verbalni odgovor, rad u paru, izbor među ponuđenim opcijama, kratko zapisivanje ideje ili učešće u digitalnom zadatku. Posebnu pažnju treba posvetiti ravnoteži između učenika koji spontano dominiraju razgovorom i onih kojima je potrebno više vremena ili sigurnosti za uključivanje.

„Hajde da čujemo i nekoga ko još nije govorio, ako želi podijeliti mišljenje."

Kada grupa ne reaguje, student može pojednostaviti pitanje, dati konkretniji primjer ili omogućiti kratko razmišljanje u paru. Tišina ne treba automatski biti tumačena kao nezainteresovanost.

4.5. Reagovanje na neslaganje, otpor i provokativne komentare

Neslaganje je očekivani dio rada sa mladima i može biti koristan materijal za učenje. Student ne treba ulaziti u nadmetanje sa učenikom, dokazivati autoritet ili koristiti sarkazam. Potrebno je razlikovati stav koji je otvoren za razgovor od ponašanja koje ugrožava sigurnost grupe.

- **Kod neslaganja -** postaviti dodatno pitanje i otvoriti prostor za druge perspektive.
- **Kod netačne informacije -** mirno ponuditi korekciju i objasniti zašto je važna.
- **Kod ismijavanja -** zaustaviti ponašanje i podsjetiti na pravilo poštovanja.
- **Kod skretanja teme -** sažeti izrečeno i vratiti fokus na zadatak.
- **Kod provokacije -** ne personalizirati komentar; vratiti razgovor na situaciju, rizik i posljedice.

4.6. Davanje povratne informacije

Povratna informacija treba biti kratka, konkretna i usmjerena na proces. Pohvala je korisnija kada opisuje šta je učenik uradio nego kada ga općenito procjenjuje. Umjesto „odlično", korisnije je reći: „Dobro si povezao pritisak grupe sa mogućim posljedicama odluke." Kod korekcije je važno prvo prepoznati dio odgovora koji je upotrebljiv, a zatim dopuniti ili preusmjeriti zaključak.

4.7. Završavanje razgovora i povezivanje sa narednim korakom

Svaka diskusija treba imati jasan završetak. Student sažima nekoliko ključnih ideja i povezuje ih sa praktičnim korakom: donošenjem odluke, korištenjem digitalnog resursa, razgovorom sa vršnjakom ili traženjem stručne podrške. Učenik treba izaći iz aktivnosti sa jasnijim razumijevanjem šta može uraditi, a ne samo sa informacijom da određeno ponašanje nosi rizik.

saslušaj → pitaj → produbi → sažmi → poveži sa narednim korakom

5. PRIMJENA DIGITALNE I AI PODRŠKE U PREVENTIVNOM RADU

Digitalna podrška u preventivnom radu ima smisla kada je funkcionalno povezana sa neposrednim razgovorom, refleksijom i dostupnim ljudskim resursima. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT koristi se kao prostor za provjerene edukativne sadržaje, samostalno istraživanje, AI podršku, samoprocjenu, preporuke i informacije o dostupnim oblicima pomoći. Njena uloga je da proširi vrijeme i prostor preventivnog djelovanja, ali ne da zamijeni odnos sa vršnjakom, edukatorom ili stručnom osobom.

Student treba dovoljno dobro poznavati platformu da može učeniku pomoći u orijentaciji i korištenju osnovnih funkcionalnosti. Istovremeno mora poštovati granicu između podrške i nadzora. Digitalna aktivnost učenika pripada učeniku; student ne traži pristup privatnim razgovorima, rezultatima samoprocjene niti drugim sadržajima koji nisu namijenjeni zajedničkom radu.

5.1. Funkcija digitalne platforme u preventivnom procesu

Platforma se koristi kao dodatni resurs u tri međusobno povezane funkcije: edukativnoj, refleksivnoj i usmjeravajućoj. Edukativna funkcija omogućava pristup informacijama i sadržajima; refleksivna funkcija pomaže učeniku da razmisli o situaciji, navikama ili dilemi; usmjeravajuća funkcija pomaže da prepozna sljedeći korak i dostupne izvore podrške.

informacija → refleksija → preporuka → podrška

5.2. Uloga studenta pri korištenju platforme

Student pokazuje gdje se nalaze ključne funkcionalnosti, objašnjava njihovu svrhu i pomaže kod tehničkih poteškoća. Njegov cilj nije da učeniku „odradi“ digitalni zadatak, nego da ga osposobi da se samostalno snalazi.

- pokaži način pristupa i osnovnu navigaciju;
- usmjeri učenika prema relevantnom edukativnom sadržaju;
- objasni čemu služi AI mentor i koje su njegove granice;
- objasni svrhu samoprocjene bez tumačenja individualnog rezultata;
- pokaži gdje se nalaze preporuke i informacije o podršci;
- zaštiti privatnost učenika tokom praktičnog rada.

5.3. Edukativni sadržaji

Edukativni sadržaj treba povezivati sa konkretnim pitanjem ili situacijom. Umjesto da učenik samo otvori sadržaj, student može postaviti pitanje koje vodi prema aktivnoj obradi: „Šta iz ovog sadržaja može pomoći osobi iz scenarija?“ ili „Koju bi informaciju ovdje izdvojio/la kao važnu za donošenje odluke?“ Takav način rada digitalni sadržaj pretvara iz pasivnog čitanja u dio preventivne refleksije.

5.4. AI mentor

AI mentor može biti koristan za opća preventivna pitanja, razmatranje mogućih opcija, pojašnjenje informacija i usmjeravanje prema dodatnim resursima. Student treba učenicima jasno objasniti da

AI odgovor nije dijagnoza, stručna procjena niti zamjena za razgovor sa odgovarajućom osobom kada postoji ozbiljna zabrinutost.

Primjeri primjerenih pitanja AI mentoru:

- Kako mogu reći „ne“ kada me društvo nagovara na nešto što ne želim?
- Kako mogu pomoći prijatelju koji sve češće ulazi u rizične situacije?
- Kako mogu razmisliti o odluci kada nisam siguran/na šta je najbolje?
- Kome se mogu obratiti ako me nešto zabrinjava?

Student ne treba tražiti od učenika da mu pokaže sadržaj privatnog razgovora sa AI mentorom. Ako učenik sam želi razgovarati o nečemu što je dobio kao odgovor, razgovor se vodi na nivou općeg značenja i narednih koraka, bez preuzimanja stručne procjene.

5.5. Samoprocjena i preporuke

Samoprocjena ima informativnu i refleksivnu funkciju. Njena svrha je pomoći učeniku da zastane i razmisli o vlastitim navikama, iskustvima ili mogućim rizicima. Rezultat samoprocjene nije dijagnoza i student ga ne interpretira kao pokazatelj postojanja ili nepostojanja ovisnosti.

> *„Samoprocjena ti može pomoći da razmisliš o situaciji, ali nije dijagnoza. Ako te rezultat zabrinjava, možemo ti pokazati gdje možeš dobiti dodatnu podršku.“*

Preporuke koje slijede nakon samoprocjene treba predstavljati kao mogućnosti za dalji korak, a ne kao naredbu ili stručni zaključak. Učenik zadržava pravo na privatnost i dobrovoljno odlučuje hoće li koristiti dodatnu podršku, osim u situacijama u kojima postoji neposredna sigurnosna obaveza koja se rješava kroz institucionalni protokol.

5.6. Privatnost i princip podrške bez nadzora

U digitalnom radu posebno je važno održati jasnu granicu između pomoći i kontrole. Student može biti fizički blizu učenika zbog tehničke podrške, ali ne treba gledati privatni sadržaj ekrana koji nije dio zajedničkog zadatka. Ne traže se lozinke, privatne poruke, individualni odgovori niti snimci ekrana.

PODRŠKA BEZ NADZORA

- ne tražiti privatne razgovore sa AI mentorom;
- ne tražiti rezultat samoprocjene;
- ne fotografisati ili snimati ekran učenika;
- ne koristiti digitalne podatke za etiketiranje učenika;
- ne komentarisati pred grupom individualnu aktivnost učenika na platformi.

5.7. Kada digitalna podrška nije dovoljna

Digitalni resurs je koristan dok učeniku pomaže da se informiše, razmisli i prepozna mogućnosti. Kada učenik izražava ozbiljnu zabrinutost, govori o gubitku kontrole, ponavljanom rizičnom ponašanju, ugroženosti sebe ili druge osobe ili traži stručnu procjenu, digitalna podrška nije završni korak. Tada se učenik povezuje sa odgovarajućom odraslom ili stručnom osobom.

digitalna podrška → razgovor → procjena potrebe → stručna podrška

6. METODIČKI OKVIR PRVE NEPOSREDNE AKTIVNOSTI SA DJECOM I MLADIMA

Prva neposredna aktivnost usmjerena je na prepoznavanje rizičnih situacija, razumijevanje vršnjačkog uticaja, razvoj vještina donošenja odluka i upoznavanje učenika sa digitalnom podrškom. Metodički se zasniva na kratkom problemskom scenariju, otvorenim pitanjima i neposrednom praktičnom radu na platformi.

Radionica nosi naziv „INOVA SMART PREVENT: Razvoj vještina donošenja odluka uz digitalnu podršku“ i traje 45 minuta. Njena svrha nije iscrpno obraditi sve oblike ovisnosti, nego učenicima ponuditi jednostavan okvir za reagovanje u situacijama pritiska i pokazati gdje mogu pronaći provjerene informacije i podršku.

6.1. Cilj i očekivani ishodi

Cilj je osposobiti učenike da prepoznaju rizičnu situaciju i faktore koji utiču na odluku, primijene jednostavan model promišljanja i samostalno koriste osnovne funkcionalnosti digitalne platforme.

Nakon aktivnosti učenik bi trebao moći:

- prepoznati elemente rizika i vršnjačkog pritiska u konkretnoj situaciji;
- navesti moguće posljedice različitih odluka;
- primijeniti slijed „zastani - razmisli - procijeni - odluči“;
- objasniti da INOVA SMART PREVENT povezuje edukativnu, vršnjačku, digitalnu i stručnu podršku;
- pronaći osnovne edukativne sadržaje, AI mentora i informacije o podršci na platformi.

6.2. Struktura aktivnosti

- **0-5 minuta -** kratki PRE upitnik i tehničko uvođenje.
- **5-10 minuta -** „Trenutak odluke“: problemska situacija i vršnjački uticaj.
- **10-15 minuta -** predstavljanje INOVA SMART PREVENT modela podrške.
- **15-25 minuta -** vođeno upoznavanje digitalne platforme.
- **25-40 minuta -** INOVA digitalni izazov i samostalni rad uz podršku studenata.
- **40-45 minuta -** zaključak i zadatak za period između susreta.

6.3. Početno mjerenje

Učenici na početku pristupaju kratkom anonimnom upitniku putem QR koda. Student daje samo tehničku uputu i naglašava da nema tačnih i netačnih odgovora. Ne gleda individualne odgovore učenika niti komentariše način na koji su odgovorili.

> *„Upitnik je anoniman. Nema tačnih i netačnih odgovora; važno je da odgovorite onako kako zaista mislite.“*

6.4. „Trenutak odluke“

Edukator predstavlja kratku problemsku situaciju koja objedinjuje vršnjački pritisak, rizik i potrebu za odlukom. Primjer:

> *„Na druženju si sa prijateljima. Neko predlaže da popijete alkohol ili uplatite online opkladu. Nisi siguran/na da to želiš, ali nekoliko prijatelja kaže: „Ma hajde, svi to rade.““*

Razgovor se vodi kroz četiri osnovna pitanja:

1. Šta se ovdje događa?
2. Šta sve može uticati na odluku ove osobe?
3. Koje bi mogle biti posljedice različitih odluka?
4. Koje mogućnosti osoba ima?

Nakon odgovora učenika edukator sažima diskusiju i uvodi praktični model donošenja odluke:

zastani → razmisli → procjeni → odluči

Vršnjački edukator može dodatno otvoriti vršnjačku perspektivu pitanjem: „Šta biste savjetovali prijatelju da vam ispriča istu situaciju?“

6.5. Predstavljanje cjelovitog modela podrške

Učenicima se kratko objašnjava da preventivna podrška ne završava radionicom i da digitalna platforma nije jedini izvor pomoći. U središtu je mlada osoba, a oko nje se nalaze vršnjaci, porodica, škola, digitalni resursi i stručne osobe. Cilj ovog dijela je da učenici razumiju da korištenje digitalnog alata ne znači da problem moraju rješavati sami.

učenik ↔ vršnjaci ↔ porodica ↔ škola ↔ digitalna podrška ↔ stručna podrška

6.6. Upoznavanje digitalne platforme

Edukator pokazuje jednu funkcionalnost, a učenici je odmah pronalaze na vlastitom uređaju. Ne preporučuje se duga demonstracija bez aktivnog učešća. Potrebno je obuhvatiti osnovnu navigaciju, edukativne sadržaje, AI mentora, mjesto samoprocjene, preporuke i informacije o podršci.

Pri predstavljanju samoprocjene posebno se naglašava da nije riječ o testu koji se polaže niti o dijagnozi. Učenici ne rade samoprocjenu pred grupom uz obavezu pokazivanja rezultata.

6.7. INOVA digitalni izazov

Učenici samostalno koriste platformu, dok edukatori i vršnjački edukatori obilaze grupu i pružaju tehničku i facilitatorsku podršku. Zadatak se može svesti na tri elementa:

- **PRONAĐI -** odaberi jedan edukativni sadržaj koji ti je zanimljiv ili koristan.
- **PITAJ -** postavi AI mentoru jedno opće preventivno pitanje.
- **PRONAĐI PODRŠKU -** pronađi gdje možeš dobiti informaciju o tome kome se obratiti kada ti ili vršnjak trebate dodatnu pomoć.

Student pomaže samo kada je potrebno. Ne traži da učenik pokaže privatni razgovor sa AI mentorom i ne provjerava individualni rezultat samoprocjene.

6.8. Završetak prve aktivnosti

Na kraju edukator kratko provjerava šta su učenici razumjeli i povezuje preventivnu odluku sa dostupnim resursima. Korisno završno pitanje je: „Ako biste nekome u jednoj rečenici objasnili čemu služi INOVA SMART PREVENT, šta biste rekli?“

Učenici do narednog susreta dobijaju jednostavan zadatak: ponovo otvoriti platformu, pogledati najmanje jedan sadržaj, isprobati jednu funkcionalnost i razmisliti o pitanju „Šta bih savjetovao/la vršnjaku koji se nađe u rizičnoj situaciji?“

Ključna poruka prve aktivnosti:

prepoznaj rizik → zastani i razmisli → donesi odgovornu odluku → koristi podršku

7. VRŠNJAČKA PODRŠKA I STRUKTURIRANI VRŠNJAČKI SUSRET

Period između dvije neposredne aktivnosti predstavlja aktivni dio preventivnog procesa. Njegova svrha je održati kontinuitet rada, podstaći samostalno korištenje digitalnih resursa i omogućiti učenicima da u sigurnom grupnom okviru razgovaraju sa vršnjačkim edukatorima o općim dilemama i načinima traženja podrške.

Vršnjački susret nije treća klasična radionica niti individualno savjetovanje. To je kratka, strukturirana sesija podrške i digitalne refleksije u kojoj vršnjački edukator pomaže učenicima da povežu sadržaj prve aktivnosti sa vlastitim razmišljanjem i pripreme se za primjenu u drugoj aktivnosti.

7.1. Svrha vršnjačkog susreta

- održati kontakt sa preventivnim sadržajima između dvije aktivnosti;
- podstaći učenike na ponovno korištenje platforme;
- razjasniti osnovne tehničke ili sadržajne nedoumice;
- otvoriti prostor za vršnjačku refleksiju bez traženja privatnih priznanja;
- vježbati razlikovanje vršnjačke, digitalne i stručne podrške;
- ohrabriti traženje pomoći kada je potrebna.

7.2. Organizacija susreta

Susret se realizuje grupno, u školskom prostoru i u koordinaciji sa školskim stručnim saradnikom. Preporučeno trajanje je 20-30 minuta. Učenici trebaju znati da je susret dio istog preventivnog ciklusa i da nije prostor za ispitivanje njihovih privatnih digitalnih aktivnosti.

- **Prvih 5 minuta -** kratka refleksija o korištenju platforme.
- **Narednih 10 minuta -** vršnjačka analiza jedne preventivne situacije.
- **Završnih 5-10 minuta -** digitalni zadatak i povezivanje sa narednom aktivnošću.

7.3. Kratka refleksija o platformi

Vršnjački edukator može koristiti pitanja:

- Jeste li ponovo otvorili platformu?
- Šta vam je bilo korisno ili zanimljivo?
- Da li je neka funkcionalnost bila nejasna?
- Da li ste pronašli sadržaj koji biste preporučili vršnjaku?

Ne postavljaju se pitanja o sadržaju privatnih AI razgovora ili individualnim rezultatima samoprocjene. Učenik može sam pokrenuti određenu temu, ali vršnjački edukator ne istražuje detalje koji prevazilaze svrhu susreta.

7.4. Vršnjačka refleksija kroz scenario

> *„Prijatelj ti kaže da ga društvo nagovara na online klađenje, ali nije siguran da to želi. Šta bi mu rekao/la?“*

Diskusija se vodi kroz tri ključna pitanja:

5. Kako vršnjak može pomoći?
6. Kako digitalna platforma može pomoći?
7. Kada treba uključiti odraslu ili stručnu osobu?

Cilj nije pronaći jednu „ispravnu“ rečenicu, nego razviti razumijevanje da vršnjak može saslušati, ohrabriti i usmjeriti, ali ne treba preuzeti odgovornost za rješavanje problema.

podrži → informiši → usmjeri

7.5. Digitalni zadatak do druge aktivnosti

Na kraju susreta učenici se podstiču da nastave koristiti platformu na način koji im odgovara. Mogu pogledati novi edukativni sadržaj, postaviti opće pitanje AI mentoru ili pregledati informacije o podršci. Zadatak ne treba biti ocjenjivan niti kontrolisan kroz uvid u privatnu aktivnost učenika.

> *„Do narednog susreta razmisli: šta mogu uraditi kada ja ili moj vršnjak nismo sigurni kako reagovati u rizičnoj situaciji?“*

7.6. Granice vršnjačkog susreta

Vršnjački edukator tokom susreta ne provodi individualnu procjenu rizika, ne vodi terapijski razgovor, ne tumači rezultate samoprocjene i ne uspostavlja privatne kanale komunikacije sa učenicima. Kada se pojavi informacija koja zahtijeva dodatnu pažnju, primjenjuje se postupak usmjeravanja prema edukatoru ili stručnoj osobi.

Vršnjački edukator treba:

slušati → pitati → podsticati → povezivati → usmjeravati

8. METODIČKI OKVIR DRUGE NEPOSREDNE AKTIVNOSTI SA DJECOM I MLADIMA

Druga neposredna aktivnost povezuje prethodno razvijene vještine donošenja odluka sa vršnjačkom, digitalnom i stručnom podrškom. Fokus se pomjera sa pitanja „šta ja mogu uraditi u rizičnoj situaciji?“ prema širem pitanju „kako mogu reagovati kada se sa rizikom suočim ja ili moj vršnjak i kada je potrebna dodatna pomoć?“

Radionica nosi naziv „INOVA SMART PREVENT: Od vršnjačke podrške do stručne pomoći“ i traje 45 minuta. Njena svrha je da učenici kroz konkretne scenarije uvježbaju povezivanje lične odluke, vršnjačke podrške, digitalnih resursa i sistema stručne pomoći.

8.1. Cilj i očekivani ishodi

Cilj je osposobiti učenike da prepoznaju granice vršnjačke podrške, koriste digitalne resurse kao dio šireg sistema pomoći i znaju kada je potrebno uključiti odraslu ili stručnu osobu.

Nakon aktivnosti učenik bi trebao moći:

- primijeniti preventivni model na konkretnu rizičnu situaciju;
- objasniti šta vršnjak može, a šta ne treba preuzeti na sebe;
- prepoznati ulogu digitalne platforme u informisanju, samoprocjeni i usmjeravanju;
- razlikovati vršnjačku i stručnu podršku;
- navesti najmanje jedan način traženja dodatne pomoći.

8.2. Struktura aktivnosti

- **0-5 minuta -** kratka refleksija o periodu između susreta.
- **5-10 minuta -** ponovno povezivanje elemenata INOVA SMART PREVENT modela.
- **10-25 minuta -** rad na konkretnom scenariju i vršnjačkoj podršci.
- **25-34 minuta -** put od samoprocjene do preporuke i stručne podrške.
- **34-35 minuta -** završnih pet poruka „INOVA 5“.
- **35-45 minuta -** POST upitnik i evaluacija digitalne platforme za učenike koji su je koristili.

8.3. Refleksija o iskustvu između susreta

Vršnjački edukator može otvoriti susret sa nekoliko kratkih pitanja: „Ko je ponovo otvorio platformu?“, „Šta vam je bilo korisno?“ i „Da li je nešto bilo nejasno?“ Razgovor se vodi na nivou iskustva korištenja, a ne privatnog sadržaja. Student ne pita šta je učenik pisao AI mentoru niti kakav je rezultat dobio na samoprocjeni.

8.4. Povezivanje elemenata modela

Edukator kratko prikazuje da podrška može početi informacijom i refleksijom, nastaviti se razgovorom sa vršnjakom i korištenjem digitalnih resursa, a prema potrebi završiti uključivanjem stručne osobe. Učenici trebaju razumjeti da korištenje platforme ne znači da sve moraju riješiti sami.

informišem se → razmišljam → donosim odluku → razgovaram → koristim digitalnu podršku → tražim stručnu pomoć

8.5. Rad na rizičnim situacijama

Učenici mogu raditi u manjim grupama sa različitim scenarijima. Preporučena su tri tematska primjera:

- **Alkohol -** na proslavi prijatelji nagovaraju učenika da pije jer „svi ostali piju".
- **Psihoaktivne supstance -** vršnjak nudi kanabis i tvrdi da „to nije ništa ozbiljno i svi probaju".
- **Online klađenje -** prijatelj sve češće uplaćuje opklade i pokušava vratiti izgubljeni novac.

Svaka grupa odgovara na ista pitanja:

8. Šta je u ovoj situaciji rizično?
9. Šta osoba može uraditi prije nego donese odluku?
10. Kako prijatelj može biti podrška?
11. Kako digitalna platforma može pomoći?
12. Kada je potrebno uključiti odraslu ili stručnu osobu?

Vršnjački edukator pomaže grupi da razvije ideje, ali ne preuzima odgovor. Nakon kratkog rada svaka grupa iznosi jednu ključnu poruku.

Ključna poruka:

Biti podrška ne znači preuzeti odgovornost za rješavanje tuđeg problema

8.6. Od samoprocjene do podrške

Učenicima se pokazuje kako se digitalna samoprocjena, informativna povratna informacija, preporuka i dostupni resursi mogu povezati sa ljudskom podrškom. Posebno se naglašava da samoprocjena nije dijagnoza i da AI preporuka nije stručna procjena.

samoprocjena → informativni feedback → preporuka → edukativni sadržaj / ai → osoba od povjerenja / stručna podrška

8.7. Završne poruke „INOVA 5"

13. **PREPOZNAJ -** primijeti šta u situaciji može predstavljati rizik.
14. **ZASTANI -** ne moraš reagovati odmah ili pod pritiskom.
15. **INFORMIŠI SE -** koristi provjerene informacije i digitalne resurse.
16. **PODRŽI -** budi uz vršnjaka, ali poznaj granice svoje uloge.
17. **POTRAŽI POMOĆ -** kada ti ili vršnjaku treba više od informacije ili vršnjačkog razgovora.

8.8. Završno mjerenje

Na kraju svi učenici popunjavaju kratki anonimni POST upitnik. Učenici koji su koristili digitalnu platformu nastavljaju na dodatni dio o iskustvu korištenja platforme. Student daje tehničku uputu, ali ne gleda individualne odgovore i ne komentariše ih pred grupom.

9. GRANICE ULOGE VRŠNJAČKOG EDUKATORA I EDUKATORA

Jasne granice uloge štite i učenika i studenta. One omogućavaju da podrška ostane sigurna, predvidiva i profesionalno odgovorna. U preventivnom radu student može biti blizak, dostupan i podržavajući, ali ne preuzima funkciju stručnog savjetnika, terapeuta, procjenjivača ili privatne osobe za stalni kontakt.

Granica nije prepreka odnosu; ona je uslov kvalitetne podrške. Učeniku treba biti jasno šta student može ponuditi, šta ne može i kome se može obratiti kada je potrebna dodatna pomoć.

9.1. Šta edukator i vršnjački edukator mogu raditi

- postavljati otvorena pitanja i facilitirati razgovor;
- pružiti osnovne i provjerene informacije;
- pomoći učeniku da pronađe sadržaj ili funkcionalnost na platformi;
- saslušati bez osuđivanja;
- ohrabriti učenika da razgovara sa osobom od povjerenja;
- objasniti dostupne oblike podrške;
- usmjeriti učenika prema školskom stručnom saradniku ili drugoj dogovorenoj stručnoj osobi.

9.2. Šta student ne treba raditi

- postavljati dijagnozu ili davati stručnu procjenu;
- tumačiti rezultat samoprocjene kao dokaz o postojanju ovisnosti;
- provoditi terapijski ili savjetodavni tretman;
- detaljno ispitivati osjetljivu situaciju pred grupom;
- obećavati apsolutnu tajnost prije nego zna prirodu informacije;
- tražiti privatne AI razgovore, lozinke ili rezultate učenika;
- uspostavljati privatne kanale komunikacije mimo dogovorenog sistema;
- preuzimati odgovornost za praćenje „slučaja“ nakon upućivanja stručnoj osobi.

9.3. Profesionalna bliskost i privatna bliskost

Vršnjačka komponenta podrazumijeva manju socijalnu distancu, ali ne i privatizaciju odnosa. Student može koristiti topao i neposredan stil komunikacije, ali treba zadržati jasnu svrhu kontakta. Privatno dopisivanje, razmjena ličnih brojeva telefona, dodavanje na privatne profile društvenih mreža ili dogovaranje sastanaka izvan okvira programa nisu dio uloge vršnjačkog edukatora.

> *„Za podršku koristimo dogovorene kanale škole i programa. Ako ti treba dodatna pomoć, mogu ti pokazati kome se možeš obratiti.“*

9.4. Granice povjerljivosti

Student poštuje privatnost učenika i ne prenosi informacije koje nisu potrebne za podršku. Ipak, ne treba obećavati apsolutnu tajnost kada učenik najavljuje da će podijeliti nešto osjetljivo. Ako

informacija ukazuje na moguću ozbiljnu ugroženost učenika ili druge osobe, potrebno je uključiti odgovarajuću stručnu osobu u skladu sa dogovorenim postupkom.

> *„Možeš mi reći šta te brine. Želim da znaš da, ako se radi o nečemu zbog čega si ti ili neko drugi ozbiljno ugrožen, moraćemo uključiti osobu koja ti može pomoći."*

9.5. Digitalne granice

Digitalna platforma omogućava učeniku privatni prostor za informisanje i refleksiju. Student ne koristi svoju facilitatorsku ulogu da bi dobio pristup tim sadržajima. Pomoć pri navigaciji ne znači pravo na uvid u privatnu aktivnost. Kada učenik dobrovoljno pokaže sadržaj koji ga zabrinjava, student odgovara na nivou usmjeravanja i ne pretvara razgovor u stručnu procjenu.

9.6. Jednostavno pravilo za procjenu vlastite granice

Kada student nije siguran da li određena reakcija pripada njegovoj ulozi, korisno je postaviti sebi tri pitanja:

18. Da li ovo što radim pomaže učeniku da sam razmišlja ili ja preuzimam problem?
19. Da li je za ovaj razgovor potrebna stručna procjena ili posebna profesionalna kompetencija?
20. Da li bih ovu radnju mogao/la jasno objasniti školskom stručnom saradniku i supervizoru kao dio svoje uloge?

Ako odgovor ukazuje na stručnu procjenu, dugotrajnije individualno savjetovanje ili privatni odnos, student treba stati i uključiti odgovarajuću osobu.

podrži - ali ne preuzimaj

10. POSTUPANJE U OSJETLJIVIM I RIZIČNIM SITUACIJAMA

Tokom preventivnog rada učenik može spontano iznijeti informaciju o vlastitom rizičnom ponašanju, zabrinutosti za vršnjaka, porodičnoj situaciji ili drugom iskustvu koje zahtijeva dodatnu pažnju. Takav trenutak ne treba dramatizirati, ali ga ni ignorisati. Najvažnije je sačuvati smirenost, zaštititi dostojanstvo učenika i uključiti odgovarajuću podršku.

Student ne mora i ne treba samostalno utvrđivati „koliko je problem ozbiljan". Njegova odgovornost je prepoznati da informacija prevazilazi uobičajenu preventivnu diskusiju i postupiti prema unaprijed dogovorenom protokolu.

10.1. Šta može predstavljati osjetljivu ili rizičnu situaciju

- učenik govori o ponavljanom ponašanju nad kojim teško uspostavlja kontrolu;
- učenik izražava zabrinutost zbog upotrebe alkohola, droga ili igara na sreću;
- učenik navodi ozbiljne posljedice rizičnog ponašanja;
- učenik govori o mogućoj ugroženosti sebe ili druge osobe;
- učenik traži da student postavi dijagnozu ili donese stručni zaključak;
- učenik insistira da se ozbiljna informacija nikome ne prenese;
- učenik pokazuje izrazitu uznemirenost ili traži neposrednu pomoć.

10.2. Osnovni protokol postupanja

saslušaj → ostani smiren → ne dijagnosticiraj → objasni granicu → usmjeri

Saslušaj.

Daj učeniku dovoljno prostora da izgovori osnovnu informaciju. Ne prekidaj, ne pokazuj šok i ne osuđuj. Nije potrebno tražiti detaljan opis događaja.

Ostani smiren.

Smiren ton pomaže učeniku da situaciju doživi kao nešto o čemu je moguće razgovarati i za šta postoji podrška.

Ne dijagnosticiraj i ne istražuj.

Ne postavljaj pitanja čiji je cilj stručna procjena ili dokazivanje problema. Postavi samo ono što je potrebno da razumiješ da je potrebna dodatna osoba.

Objasni granicu.

Jasno reci da tvoja uloga nije da sam riješiš problem, ali da možeš pomoći da učenik dođe do osobe koja može pružiti stručniju podršku.

Usmjeri.

Uključi unaprijed određenu stručnu osobu u školi ili drugi dogovoreni kanal. Ako situacija zahtijeva hitno postupanje prema školskim pravilima, odmah slijedi institucionalnu proceduru.

10.3. Primjeri odgovora

Učenik kaže: „Ja se stvarno često kladim i teško mi je prestati.“

„Hvala ti što si to rekao/la. Neću te osuđivati. Ja ne mogu procijeniti problem kao stručnjak, ali možemo zajedno do osobe koja ti može pružiti odgovarajuću podršku.“

Učenik pokaže rezultat samoprocjene i pita: „Da li ovo znači da sam ovisan/na?“

„Samoprocjena nije dijagnoza. Može ti pomoći da razmisliš o situaciji. Ako te rezultat zabrinjava, možemo te povezati sa osobom koja može detaljnije razgovarati s tobom.“

Učenik kaže: „Reći ću ti nešto, ali moraš obećati da nikome nećeš reći.“

„Možeš mi reći šta te brine. Ne mogu unaprijed obećati potpunu tajnost ako je neko ozbiljno ugrožen, ali neću dijeliti tvoju priču sa ljudima kojima to nije potrebno.“

Učenik traži privatni broj telefona.

„Za podršku koristimo dogovorene kanale škole i programa. Mogu ti pokazati kome se možeš obratiti i kako.“

10.4. Šta ne treba raditi

- ne okupljati druge učenike oko osjetljivog razgovora;
- ne tražiti detalje iz radoznalosti;
- ne minimizirati („nije to ništa“) niti dramatizirati („ovo je strašno“);
- ne obećavati da će student „srediti sve“;
- ne davati stručne ili medicinske zaključke;
- ne čuvati ozbiljnu informaciju samo za sebe ako zahtijeva stručno uključivanje;
- ne voditi vlastite neformalne evidencije sa osjetljivim podacima.

10.5. Postupanje nakon situacije

Nakon upućivanja student obavještava supervizora ili dogovorenu stručnu osobu samo u obimu koji je potreban za nastavak podrške. Ne prepričava situaciju drugim studentima izvan profesionalne potrebe. Ako je timska refleksija potrebna radi učenja, slučaj se razmatra bez nepotrebnih identifikacijskih detalja.

11. UPUĆIVANJE I POVEZIVANJE SA STRUČNOM PODRŠKOM

Upućivanje je sastavni dio kvalitetne vršnjačke i edukativne podrške. Ono ne znači da je student „odustao“ od učenika, nego da je prepoznao granicu vlastite kompetencije i omogućio nastavak pomoći na primjerenijem nivou. Dobro upućivanje treba biti jasno, nenametljivo i izvedeno tako da učenik razumije zašto se predlaže dodatna podrška.

11.1. Kada razmotriti upućivanje

- kada učenik iznosi zabrinutost koja traje ili se ponavlja;
- kada opisuje gubitak kontrole nad ponašanjem;
- kada postoje ozbiljne posljedice ili povećan rizik;
- kada učenik traži stručnu procjenu ili savjet koji student ne može dati;
- kada je učenik izrazito uznemiren ili ne zna kome da se obrati;
- kada vršnjačka i digitalna podrška više nisu dovoljne;
- kada postoji moguća ugroženost učenika ili druge osobe.

11.2. Kako razgovarati o upućivanju

Upućivanje se ne predstavlja kao kazna niti kao dokaz da sa učenikom „nešto nije u redu“. Važno je normalizovati traženje pomoći kao odgovoran postupak.

> *„Ovo što opisuješ zaslužuje razgovor sa osobom koja može ponuditi više podrške nego što ja mogu u svojoj ulozi. Mogu ti pokazati kome se možeš obratiti.“*

Kada je moguće, učeniku se objašnjava ko je osoba, gdje je može pronaći i šta približno može očekivati od razgovora. Ne obećava se ishod koji student ne može garantovati.

11.3. Koraci upućivanja

21. **Prepoznaj potrebu -** uoči da tema prevazilazi preventivnu ili vršnjačku podršku.
22. **Objasni učeniku -** kratko i nenametljivo obrazloži zašto predlažeš dodatnu pomoć.
23. **Ponudi jasan put -** navedi konkretnu stručnu osobu ili dogovoreni kanal.
24. **Poveži -** prema potrebi i pravilima škole, olakšaj prvi kontakt.
25. **Povuci se iz stručne uloge -** nakon upućivanja ne vodi paralelno neformalno savjetovanje.
26. **Konsultuj supervizora -** ako nisi siguran/na u postupak ili se situacija ponavlja.

11.4. Uloga školskog stručnog saradnika

Školski stručni saradnik predstavlja ključnu vezu između preventivnog rada i institucionalnog sistema podrške. Prije početka rada studentski tim treba znati ko je kontakt osoba, na koji način se kontaktira i u kojim situacijama se uključuje. Student ne treba samostalno stvarati alternativne puteve upućivanja koji nisu usaglašeni sa školom i supervizorom.

11.5. Dobrovoljnost i sigurnosne granice

U redovnim situacijama dodatna podrška se učeniku predstavlja kao mogućnost i ohrabrenje. Ipak, kada postoji ozbiljna sigurnosna zabrinutost, student ne postupa samostalno prema principu

potpune dobrovoljnosti, nego uključuje nadležnu stručnu osobu u skladu sa institucionalnom procedurom. Student ne donosi sam odluke o daljim zaštitnim mjerama.

11.6. Poruka koju učenik treba dobiti

Tražiti pomoć je odgovoran korak, a ne znak slabosti

Način na koji student govori o stručnom upućivanju može uticati na spremnost učenika da pomoć prihvati. Jezik treba biti nenametljiv, destigmatizirajući i usmjeren na mogućnost podrške, a ne na etiketiranje problema.

12. PROFESIONALNI, ETIČKI I SIGURNOSNI PRINCIPI RADA

Preventivni rad sa djecom i mladima podrazumijeva posebnu odgovornost prema dostojanstvu, privatnosti, sigurnosti i dobrobiti učesnika. Etički principi nisu dodatak metodici, nego okvir unutar kojeg svaka metoda, digitalni alat i komunikacijska intervencija moraju biti primijenjeni.

12.1. Poštovanje dostojanstva i različitosti

Svaki učenik ima pravo na uvažavajući tretman bez obzira na stavove, prethodno iskustvo, ponašanje, porodične okolnosti ili nivo angažmana u aktivnosti. Student ne koristi etikete poput „ovisnik“, „problematičan“ ili „neodgovoran“ i ne pretpostavlja karakter osobe na osnovu jednog odgovora ili ponašanja.

12.2. Dobrovoljno i sigurno učešće

Učešće u diskusiji ne podrazumijeva obavezu da učenik iznosi lično iskustvo. Učenik može preskočiti pitanje ili ostati samo posmatrač određene diskusije. Aktivno učešće se podstiče kroz izbor i sigurnost, a ne pritiskom ili prozivanjem.

12.3. Privatnost i povjerljivost

Student čuva privatnost učenika i ne prikuplja podatke koji mu nisu potrebni za realizaciju aktivnosti. Osjetljive informacije se ne komentarišu pred grupom niti prenose drugim studentima izvan profesionalne potrebe. Granice povjerljivosti se objašnjavaju prije nego što se pojavi krizna situacija: privatnost se poštuje, ali ozbiljna ugroženost zahtijeva uključivanje odgovarajuće stručne osobe.

12.4. Minimalizacija podataka u digitalnom radu

Student ne pravi kopije privatnih digitalnih sadržaja, ne zapisuje individualne rezultate samoprocjene i ne traži pristup korisničkim računima učenika. Za evaluaciju i praćenje koriste se isključivo unaprijed definisani, anonimni ili agregirani podaci. U neposrednom radu vrijedi princip da se koristi samo onaj podatak koji je nužan za zadatak koji se upravo provodi.

12.5. Profesionalne granice

Student je pristupačan i podržavajući, ali zadržava profesionalnu distancu. Ne uspostavlja privatne odnose koji mogu stvoriti zavisnost, ne komunicira mimo dogovorenih kanala i ne preuzima obavezu stalne dostupnosti. Ako učenik traži podršku van okvira aktivnosti, student ga upućuje na definisane resurse.

12.6. Nenanošenje štete i izbjegavanje stigmatizacije

Primjeri, pitanja i digitalni sadržaji trebaju biti odabrani tako da ne izazivaju nepotrebno izlaganje ili stigmu. Nije primjereno tražiti da se učenici javno svrstavaju prema ličnom ponašanju, da glasaju

ko „ima problem“ ili da javno pokazuju rezultate samoprocjene. Preventivna aktivnost treba povećati osjećaj kompetentnosti i dostupnosti podrške, a ne straha ili obilježenosti.

12.7. Odgovornost i timski rad

Student nije samostalni nosilac stručne intervencije. Djeluje u okviru unaprijed definisanog tima, uz superviziju i saradnju sa školom. Kada nije siguran kako postupiti, odgovorno je zastati i konsultovati se. Traženje stručne konsultacije znak je profesionalne odgovornosti, a ne nedostatka kompetencije.

12.8. Sigurnost u digitalnoj i neposrednoj komunikaciji

- ne dijeliti privatne kontakt-podatke sa učenicima;
- ne fotografisati učenike ili njihove ekrane bez odgovarajuće institucionalne procedure;
- ne koristiti privatne naloge društvenih mreža za komunikaciju o programu;
- ne ostavljati osjetljive materijale ili podatke dostupne drugim osobama;
- svaku sigurnosnu dilemu prijaviti supervizoru ili dogovorenoj stručnoj osobi.

13. PRIPREMA ZA NEPOSREDNI RAD I ORGANIZACIJA AKTIVNOSTI

Kvalitet neposrednog rada u velikoj mjeri zavisi od pripreme koja prethodi ulasku u učionicu. Dobra priprema smanjuje improvizaciju, oslobađa studenta da se više posveti učenicima i omogućava sigurnije reagovanje kada se pojavi nepredviđena situacija.

13.1. Timska priprema

Edukator i vršnjački edukator prije aktivnosti trebaju kratko usaglasiti ko vodi pojedine segmente, ko prati vrijeme, ko pomaže tokom digitalnog rada i ko je kontakt sa stručnim saradnikom škole. Podjela uloga treba biti jasna, ali dovoljno fleksibilna da članovi tima mogu međusobno pomoći.

- proći kroz scenarij i očekivani tok aktivnosti;
- dogovoriti ključna pitanja i prijelaze između segmenata;
- provjeriti ko vodi PRE/POST tehničku uputu;
- dogovoriti ulogu vršnjačkog edukatora tokom rada u manjim grupama;
- ponoviti protokol za osjetljive situacije i kontakt stručne osobe.

13.2. Priprema prostora i opreme

Prije početka potrebno je provjeriti raspored sjedenja, mogućnost projekcije, internet vezu i pristup platformi. Ako se koriste mobilni telefoni, učenicima treba jasno reći kada se koriste za zadatak i kada se odlažu. QR kodovi i linkovi trebaju biti spremni prije ulaska učenika.

Minimalna tehnička provjera:

- platforma se otvara na mobilnom telefonu i računaru;
- QR kodovi vode na ispravan sadržaj;
- projektor i prezentacija rade;
- postoji plan za slučaj slabije internet veze;
- edukator zna gdje se nalaze ključne funkcionalnosti platforme.

13.3. Koordinacija sa školom

Studentski tim prije aktivnosti treba znati termin, prostoriju, broj učenika, okvirni uzrast i kontakt školskog stručnog saradnika. Također treba biti jasno gdje se učenik može uputiti ako tokom aktivnosti zatraži dodatnu podršku. Nije potrebno da studenti unaprijed dobijaju privatne informacije o pojedinačnim učenicima koje nisu relevantne za organizaciju rada.

13.4. Neposredno prije početka

- doći dovoljno rano da se provjeri prostor i tehnika;
- kratko potvrditi uloge u timu;
- otvoriti potrebne linkove i prezentaciju;
- dogovoriti gdje će se nalaziti školski stručni saradnik ili kako ga kontaktirati;
- pripremiti rezervnu aktivnost bez tehnologije.

13.5. Upravljanje vremenom

Radionice imaju jasnu vremensku strukturu, ali vrijeme se ne štiti tako što se razgovor naglo prekida. Edukator prati prioritetne ciljeve i skraćuje manje važne dijelove ako diskusija traje duže. Ključni dijelovi koji se ne izostavljaju jesu: preventivna refleksija, jasna poruka o podršci, zaštita privatnosti i završno usmjeravanje.

Ako se pojavi osjetljiva situacija, sigurnost i pravilno upućivanje imaju prednost nad planiranim minutama. Razgovor se, međutim, ne pretvara u individualno savjetovanje pred grupom.

13.6. Nakon završetka aktivnosti

Tim treba provjeriti da li su učenici dobili naredne upute, da li su eventualne osjetljive situacije pravilno prenesene stručnom saradniku i da li postoje tehničke poteškoće koje treba riješiti prije narednog susreta. Materijali sa ličnim podacima ne ostavljaju se bez nadzora i ne prenose se na privatne uređaje ako to nije predviđeno.

14. REFLEKSIJA, SUPERVIZIJA I UNAPREĐENJE PRAKSE

Refleksija i supervizija predstavljaju sastavni dio odgovornog rada studenata. Njihova svrha nije samo analizirati poteškoće, nego sistematski učiti iz iskustva, prepoznavati vlastite reakcije, usavršavati facilitatorske vještine i održavati profesionalne granice.

14.1. Kratka individualna refleksija

Nakon aktivnosti student treba odvojiti nekoliko minuta za razmišljanje o vlastitom radu. Fokus nije na tome da li je „sve prošlo savršeno“, nego na tome šta je pomoglo učenicima da se uključe i gdje je potrebno drugačije reagovati sljedeći put.

- Šta je u komunikaciji sa učenicima dobro funkcionisalo?
- Koje pitanje je pokrenulo najviše razmišljanja?
- Gdje sam možda previše govorio/la ili prerano ponudio/la odgovor?
- Kako je funkcionisala podjela uloga u timu?
- Da li sam u nekom trenutku bio/la nesiguran/na u granicu svoje uloge?
- Šta želim promijeniti u narednoj aktivnosti?

14.2. Timski osvrt

Kratki timski razgovor nakon radionice treba biti strukturiran i usmjeren na učenje. Preporučuje se model „zadržati - prilagoditi - provjeriti“: šta treba zadržati jer je dobro funkcionisalo, šta treba prilagoditi i šta treba dodatno provjeriti sa supervizorom ili školom.

14.3. Kada je supervizija posebno važna

- kada student nije siguran da li je pravilno postupio u osjetljivoj situaciji;
- kada je učenik iznio ozbiljnu informaciju koja je upućena stručnoj osobi;
- kada student osjeća da preuzima previše odgovornosti za pojedinog učenika;
- kada postoji neslaganje unutar studentskog tima o načinu postupanja;
- kada se ista metodička poteškoća ponavlja u više grupa;
- kada digitalna funkcionalnost proizvodi nedoumice koje utiču na sigurnost ili razumijevanje učenika.

14.4. Supervizija bez narušavanja privatnosti

Za metodičku refleksiju uglavnom nije potrebno iznositi identitet učenika. Razgovor se usmjerava na situaciju, reakciju studenta i potreban naredni korak. Kada je za zaštitu ili stručno postupanje potrebno prenijeti identifikacijske podatke, to se radi samo ovlaštenoj osobi i u obimu koji je potreban za postupanje.

14.5. Korištenje iskustva za unapređenje modela

Ponavljajuće opservacije o razumljivosti zadataka, vremenu, tehničkim poteškoćama ili angažmanu učenika mogu biti korisne za unapređenje narednih realizacija. Student ne izvodi zaključke o pojedinačnim učenicima, nego bilježi opće metodičke uvide: koje pitanje je bilo nejasno, gdje je trebalo više vremena, koja digitalna funkcionalnost je zahtijevala dodatno objašnjenje i kako je grupa reagovala na određeni scenario.

14.6. Razvoj vlastitih kompetencija

Cilj studentskog angažmana nije samo korektno provesti unaprijed pripremljen sadržaj. Svaka realizacija predstavlja priliku za razvoj kompetencija aktivnog slušanja, rada sa grupom, upravljanja granicama, saradnje sa stručnim osobama i odgovorne primjene digitalnih alata. Refleksija postaje profesionalno korisna kada se pretvori u konkretan plan promjene za naredni susret.

15. BRZI OPERATIVNI PODSJETNIK

Ovo poglavlje predstavlja sažeti podsjetnik za neposrednu upotrebu prije i tokom rada sa učenicima. Ne zamjenjuje detaljne smjernice iz prethodnih poglavlja.

15.1. Prije susreta

- znam svoju ulogu i ulogu drugog člana tima;
- pregledao/la sam scenarij i ključna pitanja;
- provjerio/la sam platformu, QR kodove i internet pristup;
- znam ko je školski stručni saradnik i kako ga kontaktirati;
- znam protokol za osjetljivu situaciju;
- imam rezervni plan ako digitalni alat ne bude dostupan.

15.2. Tokom rada

pitaj → sačekaj → saslušaj → produbi → sažmi

- koristi scenarije umjesto pitanja o privatnom iskustvu;
- ne moraliziraj i ne raspravljaj se sa učenikom;
- ne prisiljavaj učenika da govori;
- pazi da nekoliko učenika ne preuzme cijelu diskusiju;
- digitalnu platformu poveži sa konkretnom situacijom;
- ne gledaj privatne AI razgovore ili rezultate samoprocjene;
- ako se pojavi ozbiljna informacija, zaustavi stručnu improvizaciju i uključi odgovarajuću osobu.

15.3. Ako učenik traži pomoć

saslušaj → ne osuđuj → ne dijagnosticiraj → objasni granicu → usmjeri

15.4. Nakon susreta

- kratko se osvrni sa timom na ono što je funkcionisalo;
- prenesi stručnom saradniku samo informacije koje zahtijevaju dalje postupanje;
- ne zadržavaj privatne podatke učenika;
- zapiši samo opće metodičke uvide ako je predviđeno;
- provjeri šta treba prilagoditi prije sljedeće aktivnosti.

Pet poruka koje student treba zapamtiti:

pitaj - ne predavaj

slušaj - ne moraliziraj

podrži - ne preuzimaj

pokaži - ne nadziri

usmjeri - ne dijagnosticiraj

PRILOZI

Prilozi su namijenjeni brzoj operativnoj upotrebi tokom pripreme i realizacije aktivnosti. Mogu se štampati odvojeno ili koristiti kao kontrolni materijali za studentski tim.

Prilog 1. Sažeti protokol prve neposredne aktivnosti

INOVA SMART PREVENT: Razvoj vještina donošenja odluka uz digitalnu podršku - 45 minuta

- **0-5 min -** anonimni PRE upitnik; student daje tehničku uputu.
- **5-10 min -** problemska situacija „Trenutak odluke"; otvorena pitanja o uticajima, riziku i posljedicama.
- **10-15 min -** kratko predstavljanje cjelovitog modela podrške.
- **15-25 min -** vođeno upoznavanje platforme: sadržaji, AI mentor, samoprocjena, preporuke, podrška.
- **25-40 min -** digitalni izazov: pronađi - pitaj - pronađi podršku.
- **40-45 min -** zaključak i zadatak za period između susreta.

zastani → razmisli → procjeni → odluči

Prilog 2. Protokol strukturiranog vršnjačkog susreta

Preporučeno trajanje: 20-30 minuta

- **5 min -** kratka refleksija: korištenje platforme, korisnost, eventualne tehničke nejasnoće.
- **10 min -** vršnjačka analiza jednog scenarija.
- **5-10 min -** digitalni zadatak i priprema za narednu aktivnost.

Tri pitanja koja vode susret:

27. Kako vršnjak može pomoći?
28. Kako platforma može pomoći?
29. Kada treba uključiti odraslu ili stručnu osobu?

podrži → informiši → usmjeri

Prilog 3. Sažeti protokol druge neposredne aktivnosti

INOVA SMART PREVENT: Od vršnjačke podrške do stručne pomoći - 45 minuta

- **0-5 min -** refleksija o iskustvu između susreta.
- **5-10 min -** povezivanje elemenata modela podrške.
- **10-25 min -** rad na scenariju: rizik, odluka, vršnjačka podrška, platforma, stručna pomoć.
- **25-34 min -** samoprocjena, preporuke i put prema podršci.
- **34-35 min -** završne poruke „INOVA 5".
- **35-45 min -** POST upitnik i evaluacija platforme za korisnike.

Prilog 4. Problemske situacije i pitanja za facilitaciju

Scenario A - alkohol

Na proslavi prijatelji nagovaraju učenika da pije jer „svi ostali piju“. Učenik nije siguran da to želi, ali ne želi biti izdvojen iz grupe.

- Šta je u ovoj situaciji rizično?
- Šta može uticati na odluku?
- Koje mogućnosti osoba ima?
- Kako vršnjak može pomoći?
- Kako digitalni resurs može pomoći?
- Kada je potrebna stručna podrška?

Scenario B - psihoaktivne supstance

Vršnjak nudi kanabis i govori da „to nije ništa ozbiljno“ i da „svi probaju“. Osoba osjeća pritisak da prihvati kako ne bi bila ismijana.

- Šta je u ovoj situaciji rizično?
- Šta može uticati na odluku?
- Koje mogućnosti osoba ima?
- Kako vršnjak može pomoći?
- Kako digitalni resurs može pomoći?
- Kada je potrebna stručna podrška?

Scenario C - online klađenje

Prijatelj sve češće uplaćuje online opklade. Nakon nekoliko gubitaka pokušava vratiti izgubljeni novac i kaže da o tome ne govori nikome.

- Šta je u ovoj situaciji rizično?
- Šta može uticati na odluku?
- Koje mogućnosti osoba ima?
- Kako vršnjak može pomoći?
- Kako digitalni resurs može pomoći?
- Kada je potrebna stručna podrška?

Scenario D - podrška vršnjaku

Učenik kaže da je zabrinut za prijatelja koji sve češće izlazi iz nastave kako bi se kladio putem telefona, ali se boji da će ga prijatelj odbaciti ako kaže odrasloj osobi.

- Šta je u ovoj situaciji rizično?
- Šta može uticati na odluku?
- Koje mogućnosti osoba ima?
- Kako vršnjak može pomoći?
- Kako digitalni resurs može pomoći?
- Kada je potrebna stručna podrška?

Prilog 5. Moja uloga / granice moje uloge

MOJA ULOGA

- postaviti pitanje i saslušati;
- facilitirati grupu;
- objasniti preventivnu informaciju;
- pomoći pri korištenju platforme;
- ohrabriti učenika da potraži podršku;
- usmjeriti prema stručnoj osobi.

NIJE MOJA ULOGA

- postaviti dijagnozu;
- tumačiti samoprocjenu kao stručni nalaz;
- provoditi terapijsko savjetovanje;
- čitati privatne AI razgovore;
- obećati apsolutnu tajnost;
- uspostaviti privatni odnos podrške;
- preuzeti problem učenika na sebe.

Prilog 6. Protokol postupanja u osjetljivoj situaciji

1. SASLUŠAJ

Ostani smiren i pokaži poštovanje. Dozvoli učeniku da kaže osnovnu informaciju.

2. NE PROCJENJUJ I NE DIJAGNOSTICIRAJ

Ne pokušavaj utvrditi dijagnozu, stepen problema ili voditi stručni intervju.

3. NE OBEĆAVAJ APSOLUTNU TAJNOST

Objasni da se ozbiljna ugroženost mora podijeliti sa osobom koja može pomoći.

4. OBJASNI GRANICU SVOJE ULOGE

Budi podržavajući, ali jasno reci da tvoja uloga nije stručna procjena ili tretman.

5. USMJERI

Poveži učenika sa školskim stručnim saradnikom ili drugom unaprijed dogovorenom stručnom osobom.

Prilog 7. Kontrolna lista za pripremu neposrednog rada

- Znam cilj aktivnosti i ključne poruke.
- Znam svoju ulogu i ulogu kolege/kolegice.
- Pregledao/la sam scenarij i pitanja.
- Provjerio/la sam platformu, internet, QR kodove i prezentaciju.
- Znam ko je školski stručni saradnik i kako ga kontaktirati.
- Znam šta radim ako učenik iznese osjetljivu informaciju.
- Imam rezervni plan ako tehnologija ne bude dostupna.
- Ne nosim niti prikupljam nepotrebne privatne podatke učenika.

Prilog 8. Obrazac kratke refleksije nakon realizacije

1. Koji dio aktivnosti je najbolje uključio učenike?

_____

2. Koje pitanje je pokrenulo najviše kvalitetne diskusije?

_____

3. Gdje je bilo teško održati facilitatorsku ulogu?

_____

4. Kako je funkcionisala podjela uloga u studentskom timu?

_____

5. Da li su učenici imali poteškoće sa digitalnom platformom?

_____

6. Da li se pojavila situacija koja je zahtijevala konsultaciju ili upućivanje?

_____

7. Šta treba zadržati u narednoj realizaciji?

_____

8. Šta treba prilagoditi ili dodatno pripremiti?

_____